

936. Magnum videor dicere; attendite etiam, quemadmodum dicam. Non enim verbi neque criminis augendi causa¹ complector omnia: quum dico nihil istum ejusmodi rerum in tota provincia reliquisse, Latine me scitote, non accusatorie loqui. Etiam planius; nihil in aedibus cujusquam, ne in oppidis quidem; nihil in locis communibus, ne in fanis quidem; nihil apud Siculum, nihil apud civem Romanum; denique nihil istum, quod ad oculos animumque acciderit, neque privati neque publici neque profani neque sacri tota in Sicilia reliquisse. (Cic.)

Verres spoliat Hejum.

937. Erat apud Hejum sacrarium magna cum dignitate in aedibus, a majoribus traditum, perantiquum, in quo signa pulcherrima quatuor summo artificio, quae non modo Verrem, hominem ingeniosum atque intelligentem, verum etiam quemvis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent. Unum erat Cupidinis² marmoreum, Praxitelis²; alterum Herculis egregie factum ex aere, quod dicebatur esse Myronis.

938. Erant praeterea duo signa aerea, non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu; quae, manibus sublatis, sacra quaedam, more Atheniensium virginum, reposita in capitibus sustinebant. Messanam ut quisque nostrum venerat, haec visere solebat; nam omnibus haec ad visendum patebant quotidie.

939. Haec omnia signa ab Hejo de sacrario Verres abstulit: nullum, inquam, horum reliquit, praeter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut opinor; eam iste habere domi suae noluit. (Cic.)

Pamphilus suos scyphos servat.

940. Memini Pamphilum Lilybetanum mihi narrare: quum Verres ab sese hydriam Boëthii manu factam praeclaro opere per potestatem abstulisset, se sane tristem domum revertisse; quod vas sibi a majoribus relictum, quo solitus esset uti ad festos dies, a se esset ablatum. Quum sederem, inquit, domi

¹ Vide n. 355.

² Vide n. 222.

tristis, accurrit venerius; jubet me scyphos sigillatos ad praetorem statim afferre. Permotus sum, inquit; binos habebam; jubeo promi utrosque, nequid plus mali nasceretur, et mecum ad praetoris domum ferri.

941. Eo cum veni, praetor quiescebat; fratres Cibratae inambulabant; qui ubi me viderunt: ubi sunt, Pamphile, inquit, scyphi? Ostendo tristis; laudant; incipio queri me nihil habiturum, quod alicujus esset pretii, si etiam scyphi essent ablati. Tum illi, ubi me conturbatum vident, quid vis nobis dare, ut isti abs te ne auferantur? Ne multa¹, mille sestertios dixi me daturum. Vocat interea praetor, scyphos poscit: tunc illi coeperunt praetori dicere putasse se, id quod audissent, alicujus pretii scyphos esse Pamphili, luteum negotium esse; non dignum, quod in suo argento Verres haberet. Ait ille idem sibi videri. Ita Pamphilus scyphos optimos aufert. (Cic.)

Verres anulum eripit Valentio.

942. Quam multis Verrem putatis hominibus honestis annulos aureos de digitis abstulisse? Numquam dubitavit, quotiescumque alicujus aut gemma aut annulo delectatus est. Incredibilem rem dicam, sed tam claram, ut ipsum negaturum non arbitrer.

943. Quum Valentio, ejus interpreti, epistola Agrigento allata esset, casu signum iste animadvertit in cretula: placuit ei; quaesivit, unde esset epistola; respondit Agrigento. Iste litteras, ad quos solebat, misit, ut is annulus primo quoque tempore afferretur. Ita litteris istius patrifamilias, L. Titio cuidam, civi Romano, annulus de digito detractus est. (Cic.)

Veteres de causis mundi.

944. Cur Deus cessavit per eam aeternitatem, quae fuit, antequam mundum condidit? Laboremne fugiebat? at iste neque attingit Deum neque erat ullus, cum omnes naturae, coelum, ignes, terrae, maria numini divino parent. Quid autem erat, quod concupisceret Deus mundum signis et lu-

¹ Vide n. 299, b.

minibus tamquam aedilis ornare? Si, ut Deus ipse melius habitaret; ante videlicet tempore infinito in tenebris, tamquam in gurgustio, habitaverat. Quodsi varietate Deum delectari putamus; non ea tam diu carere potuisset.

945. At haec, ut fere dicitis, hominum causa a Deo constituta sunt. Quorum? sapientiumne? propter paucos ergo tanta est facta rerum molitio. An stultorum? at primum causa non fuit, cur de improbis bene mereretur; deinde quid est assequutus, quum omnes stulti sint sine dubio miserrimi; miserius enim stultitia quid possumus dicere? (CIC.)

Mors Marii.

946. Profecto ad bellum Mithridaticum Sulla, in Italiam redit Marius efferatus magis calamitate quam domitus. Cum exercitu Romam ingressus, eam caedibus et rapinis vastavit. Omnes adversae factionis nobiles variis suppliciorum generibus affecit. Quinque dies¹ totidemque noctes ista scelerum omnium duravit licentia. Quo tempore admiranda sane fuit populi Romani abstinentia; nam, quum Marius objecisset domos occisorum diripiendas, nemo fuit, qui ullam ex his rem attingeret; quae populi misericordia erat tacita quaedam Marii vituperatio.

947. Tandem Marius senio et laboribus confectus in morbum incidit et ingenti omnium laetitia vitam finivit. Cujus viri si expendantur cum virtutibus vitia, haud facile dictu erit², utrum in bello hostibus an in otio civibus fuerit infestior; quam enim rempublicam contra hostes virtute servaverat, eam togatus ambitione evertit. (APUD LHOM.)

Jus fetiale.

948. Ancus, priusquam Latinis bellum indiceret, legatum misit, qui res repeteret, eumque morem posterius retinuerunt. Id hoc modo fiebat: legatus, ubi ad fines eorum venit, a quibus res repetuntur, capite velato ait: «audi, Jupiter; audite, fines hujus populi. Ego sum nuncius populi Romani; verbis meis fides sit». Deinde peragit postulata. Si non deduntur

¹ Vide n. 283, b.

² Vide n. 136.

res, quas exposcit, hastam in fines hostium emittit bellumque ita indicit. Legatus, qui ea de re mittitur, fetialis; ritusque belli indicendi jus fetiale appellatur. (APUD LHOM.)

Brutus osculans terram.

949. Junius Brutus, sorore Tarquini natus, quum eandem fortunam timeret, in quam frater inciderat, qui ob divitias et prudentiam fuerat ab avunculo occisus; stultitiam finxit, unde Brutus dictus est. Profectus Delphos cum Tarquini filiis, quos pater ad Apollinem muneribus honorandum miserat, baculo sambuceo aurum inclusum deo donum tulit.

950. Peractis deinde mandatis patris, juvenes Apollinem consuluerunt, quinam ex ipsis Romae regnatura esset. Responsum est eum Romae summam potestatem habiturum, qui primus matrem oscularetur. Tunc Brutus, perinde atque casu prolapsus esset, terram osculatus est, quod ea communis sit mater omnium mortalium. (APUD LHOM.)

Marius in carcere.

951. Quum Sulla consul contra Mithridatem, regem Ponti, missus fuisset; ei Marius illud imperium eripuit fecitque, ut loco Sullae imperator crearetur; qua re commotus Sulla Romam venit Mariumque expulit. Marius in palude aliquamdiu delituit; ubi paulo post deprehensus ac nudus coenoque oblitus raptus est in custodiam, injecto in collum laqueo.

952. Missus etiam est ad eum occidendum servus publicus, natione Cimber, quem Marius vultus majestate deterruit. Quum enim hominem ad se stricto gladio venientem vidisset; «Tunc, inquit, Marium audebis occidere?» Ille attonitus, abjecto ferro, fugit. Marius postea ab iis etiam, qui eum occidere voluerant, e carcere emissus est. (APUD LHOM.)

Demonstratur exsistentia Dei.

953. Siquid est in rerum natura, quod hominis ratio et vis efficere non possit, est certe id, quod illud effecit, homine melius. Atqui res coelestes ab homine confici non possunt;

est igitur id, quo illa conficiuntur, homine melius. Id autem quid potius dixeris quam Deum?

954. An vero, si domum magnam pulchramque videris, non possis adduci, ut muribus¹ aedificatam² putes; tantum vero ornatum mundi, tantam varietatem et pulchritudinem rerum coelestium, tantam vim et magnitudinem maris atque terrarum, si tuum ac non deorum immortalium domicilium putes, nonne plane desipere videare? (Cic.)

Vanitas deorum.

955. A physicis rebus bene atque utiliter inventis tracta ratio est ad commentitios et fictos deos; quae res genuit falsas opiniones et superstitiones paene aniles. Et formae enim nobis deorum et aetates et vestitus ornatusque noti sunt; genera praeterea, conjugia, cognationes omniaque tracta ad similitudinem imbecillitatis humanae. Accipimus eorum cupiditates, aegritudines, iracundias; nec vero, ut fabulae ferunt, dii bellis proeliisque caruerunt; ut cum Titanis et cum Gigantibus sua bella gesserunt. Haec et dicuntur et creduntur stultissime et plena sunt futilitatis. (Cic.)

Iter gruum.

956. Grues, quum calidiora loca petentes maria transmittunt, trianguli efficiunt formam: ejus autem summo angulo aër ab iis adversus pellitur. Deinde sensim ab utroque latere, tamquam remis, ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, tamquam a puppi, ventis adjuvatur; haeque in tergo praevolantium³ colla et capita reponunt; quod quum dux facere non possit, quia non habet, ubi nitatur, revolat, ut ipse quoque quiescat. In ejus locum succedit ex iis, quae acquirunt: eaque vicissitudo in omni cursu conservatur. (Cic.)

Artificium vocis.

957. Ad usum orationis incredibile est, quanta opera machinata natura sit. Primum enim a pulmonibus arteria usque

¹ Vide n. 227.

² Vide n. 311, a.

³ Vide n. 306.

ad os intimum pertinet, per quam vox funditur. Deinde in ore sita lingua est finita dentibus: ea vocem immoderate profusam fingit et terminat; quae sonos vocis distinctos et pressos efficit, quum et ad dentes et ad alias partes pellit oris. Itaque plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum dentes, nares cornibus. (Cic.)

Utilitas manuum.

958. Quam aptas quamque multarum artium ministras manus natura homini dedit. Digitorum enim contractio facilis, facilisque porrectio, propter molles commissuras et artus nullo in motu laborat. Itaque ad pingendum, ad scalpendum, ad nervorum eliciendos sonos ac tibiaram apta manus est ad motionem digitorum.

959. Atque haec oblectationis, illa necessitatis¹: cultus dico agrorum extructionesque tectorum, tegumenta corporum, vel texta vel suta, omnemque fabricam, vel aeris vel ferri. Ex quo intelligitur, adhibitis opificum manibus, omnia nos consequutos², ut tecti, ut vestiti, ut salvi esse possemus; urbes, muros, domicilia, delubra haberemus. (Cic.)

Diagoras atheus.

960. Diagoras atheus ille qui dicitur, quum Samothraciam venisset, amicus eum quidam alloquutus est: tu, qui deos putas humana negligere, nonne animadvertis ex tot tabulis pictis, quam multi votis vim tempestatis effugerint, in portumque salvi pervenerint? Ita fit, inquit; illi enim nusquam picti sunt, qui naufragia fecerunt in marique perierunt.

961. Idemque, cum ei naviganti vectores adversa tempestate perterriti dicerent non injuria sibi illud accidere, qui illum in navem recepissent, ostendit iis in eodem cursu alias naves laborantes; quaesivitque, num etiam in iis navibus Diagoram vehi crederent. (Cic.)

¹ Vide n. 294, a.

² Vide n. 311.

Veteres de animo.

962. Animorum nulla in terris origo inveniri potest; nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur; nihil ne aut humidum quidem aut flabile aut igneum; his enim in naturis nihil est, quod vim memoriae, mentis, cogitationis habeat, quod praeterita teneat et futura provideat et complecti possit praesentia. Nec invenietur umquam, unde ad hominem venire possint animi nisi a Deo.

963. Quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, coeleste ac divinum est; ob eamque rem aeternum sit necesse est. Nec vero Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest nisi mens soluta quaedam et libera, segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens et movens, ipsaque praedita motu sempiterno. (CIC.)

Doctrina Stoicorum.

964. Fuit quidam summo ingenio vir, Zeno, cujus inventorum aemuli Stoici nominantur. Hujus sententiae sunt et praecepta ejusmodi: sapientem gratia numquam moveri; numquam cujusquam delicto ignoscere; neminem misericordem esse nisi stultum et levem; viri non esse neque exorari neque placari; solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos; si mendicissimi, divites; si servitutem serviant, reges; nos autem, qui sapientes non sumus, fugitivos, exsules, hostes, insanos denique esse dicunt. Omnia peccata esse paria; omne delictum scelus esse nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, quum opus non fuerit, quam eum, qui patrem suffocaverit. Sapientem nihil opinari, nullius rei poenitere, nulla in re falli, sententiam mutare numquam.

965. Haec homo ingeniosissimus M. Cato, auctoribus eruditissimis inductus, arripuit; neque disputandi causa, ut magna pars, sed ita vivendi. Nostri autem philosophi (fatebor enim, Cato, me quoque in adolescentia quaesisse adjumenta doctrinae) nostri, inquam, philosophi a Platone et Aristotele,

moderati homines et temperati, ajunt apud sapientem valere aliquando gratiam; viri boni esse misereri, distincta genera esse delictorum et dispaes poenas; esse apud hominem constantem ignoscendi locum; ipsum sapientem saepe aliquid opinari, quod nesciat; irasci nonnumquam; exorari eundem et placari; quod dixerit, interdum, si ita rectius sit, mutare.

966. Mihi videntur vestri praeceptores¹ fines officiorum paulo longius, quam natura vellet, protulisse, ut, cum ad ultimum animo contendissemus, ibi tamen, ubi oporteret, consisteremus. Nihil ignoveris; imo aliquid, non omnia. Nihil gratiae causa feceris; imo resistito gratiae, quum officium et fides postulabit. In sententia permaneto; vero, nisi sententiam sententia alia vicerit melior. (CIC.)

Visum nocturnum.

967. Duo Arcades iter una facientes Megaram venerunt, quorum alter ad hospitem se contulit, alter in tabernam meritoriam divertit. Is autem, qui in hospitio erat, vidit in somnis comitem suum orantem, ut sibi cauponis insidiis circumvento subveniret: posse² enim celeri accursu se periculo subtrahi. Quo viso excitatus prosiluit tabernamque, in qua is diversabatur, petere conatus est. Pestifero deinde fato humanissimum propositum tamquam supervacuum damnavit, idque visum pro nihilo ducens lectum ac somnum repetiit.

968. Tum idem ei saucius oblatu obsecravit, ut, qui³ auxilium vitae suae ferre neglexisset, neci ultionem saltem non negaret. Corpus enim suum a caupone trucidatum, tum maxime plaustro ad portam ferri² stercore coopertum. Tam constantibus familiaris precibus compulsus protinus ad portam concurrat et plastrum, quod in quiete demonstratum erat, comprehendit cauponemque ad capitale supplicium perduxit. (VAL. MAX.)

¹ Vide n. 317.   ² Vide n. 314, b.   ³ Vide n. 360.

Cicero pascitur litteris. Cicero Attico s.

969. Puteolis magnus est rumor Ptolemaeum esse in regno. Siquid habes certius, velim scire. Ego hic pascor bibliotheca Fausti; fortasse tu putabas ostreis Puteolanis. Ne ista quidem desunt.

970. Sed, mehercule, a ceteris oblectationibus ut deseror propter rempublicam, sic litteris sustentor et recreor; maloque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere quam in istorum sella curuli, tecumque apud te ambulare quam cum eo, quocum video esse ambulandum. Pompejus in Cumanum Parilibus venit: misit ad me statim qui salutem nuntiaret. Ad eum postridie mane vadebam, quum haec scripsi. (CIC.)

Cicero de libris suis. Cicero Attico s.

971. Perbelle feceris, si ad nos veneris. Offendes designationem Tynnaronis mirificam librorum meorum. Etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus et ad cetera administris, iisque imperes, ut sumant membranulam, ex qua¹ indices fiant, quos vos Graeci syllabus appellatis. Sed haec, si tibi erit commodum.

972. Ipse vero utique fac venias, si potes in his locis adhaerescere et Piliam adducere. Ita enim aequum est et cupit Tullia. Medius fidius, nae tu emisti locum praeclarum; gladiatores audio pugnare mirifice. Tu fac venias et de librariis, si me amas, cura diligenter. (CIC.)

Rumores. Cicero Attico s.

973. Hic rumor est Marcum periisse naufragio: Asinium delatum vivum in manus militum; quinquaginta naves delatas Uticam reflatu hoc. Pompejum non comparere nec in Baelearibus omnino fuisse, ut Paciecus affirmat. Sed auctor

¹ Vide n. 352.

nullius rei quisquam. Habes, quae, dum tu abes, loquuti sunt. Ludi interea Praeneste. Ibi Hirtius et isti omnes. Et quidem ludi dies octo. Quae coenae? quae deliciae? (CIC.)

De scriptis suis. Cicero Attico s.

974. Commodum discesserat librarius, cui dederam litteras ad te, quum venit tabellarius cum tuis litteris pridie datis, in quibus illud mihi gratissimum fuit, quod Attica nostra rogat, ne tristis sis, quodque tu sine periculo esse scribis. Ligarianam nostram orationem, ut video, praeclare auctoritas tua commendavit. Scripsit enim ad me Balbus mirifice se probare ob eamque causam ad Caesarem eam se oratiunculam misisse. Dialogos absolvi nescio quam bene, sed ita accurate, ut nihil posset supra.

975. Sunt etiam De oratore libri tres mihi vehementer probati. In iis eae personae sunt, ut mihi tacendum fuerit: Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, Cotta, Sulpicius. Puero me¹, hic sermo inducitur, ut nullae esse possent partes meae. Quae autem his temporibus scripsi, *Ἀριστοτέλειον* morem habent; in quo sermo ita inducitur ceterorum, ut penes ipsum sit principatus. Sed tu dandosne² putes hos libros Varroni, etiam atque etiam videbis. Mihi quaedam occurrunt; sed ea coram. (CIC.)

Aliqua curiosa. Cicero Attico s.

976. Delectarunt me epistolae tuae, quas accepi uno tempore duas ante diem secundum kalendas. Perge reliqua. Gestio scire ista omnia. Etiam illud cujusmodi sit, velim perspicias: potes a Demetrio. Dixit mihi Pompejus Crassum a se in Albano exspectari ante diem quartum kalendas.

977. Nos hic voramus litteras cum homine mirifico Dionysio, qui te omnesque vos salutat. Quid a te fiat, ad me velim scribas; non enim tam rebus novis quam tuis litteris

¹ Vide n. 376, b.

² Vide n. 335.

delector. Ego mecum praeter Dionysium eduxi neminem. Tu Luccejo librum dabis. Demetrii tibi mittam statim ac sit, qui a te mihi epistolam referat. (CIC.)

Athei.

978. Diagoras, qui atheus dictus est, et Theodorus aperte deorum naturam sustulerunt. Atque Abderites sophista vel maximus, quum in principio libri sic posuisset: »De diis neque ut sint neque ut non sint habeo dicere«, Atheniensium jussu urbe atque agro est exterminatus; librique ejus in concione combusti.

979. Ex quo equidem existimo tardiores ad hanc sententiam profitendam multos esse factos, cum ne dubitatio quidem poenam effugeret. Quid de sacrilegis, quid de impiis perjurisque dicemus? Si Lucius putasset esse deos, tam perjurus fuisset? (CIC.)

Fabula Menenii.

980. Menenius Agrippa concordiam inter patres plebemque restituit; nam cum plebs a patribus secessisset, quod tributum et militiam non toleraret, Agrippa, vir facundus, ad plebem missus est, qui intromissus in castra nihil aliud quam hoc narraſſe fertur.

981. Olim humani artus, quum ventrem otiosum cernerent, ab eo discordarunt conspiraruntque, ne manus ad os cibum ferrent, neque os acciperet datum, nec dentes conficerent. At dum ventrem domare volunt, totum corpus extabuit: inde apparuit ventris haud segne ministerium esse, eumque acceptos cibos per omnia membra disseſſere. Sic senatus et populus, quasi unum corpus, discordia pereunt, concordia valent.

(APUD LHOM.)

Luxus Luculli.

982. L. Lucullus, postquam de Mithridate triumphavit, abjecta rerum cura, coepit delicate vivere otioque et luxu diffluere. Magnifice et immenso sumptu villas aedificavit atque ad earum usum mare ipsum vexavit; nam in quibus-

dam locis moles mari injecit; in aliis vero, suffossis montibus, mare in terras induxit; unde eum haud infacete Pompejus vocavit Xerxem togatum: Xerxes enim, Persarum rex, quum in Hellesponto pontem fecisset, et ille fluctibus esset disiectus, jussit mari trecentos flagellorum ictus infligi¹.

983. Habebat Lucullus villam prospectu et ambulatione pulcherrimam; quo cum venisset Pompejus, id unum reprehendit, quod ea habitatio esset quidem aestate peramoena, sed hieme minus commoda; cui Lucullus: «Putasne, inquit, me minus sapere quam hirundines, quae, adveniente hieme, sedem commutant?»

984. Villarum magnificentiae respondebat epularum sumptus: quum aliquando modica ei, utpote soli, coena esset posita, coquum graviter objurgavit eique dicenti se non debuisse lautum parare convivium, quod nemo esset ad coenam invitatus: quid ais, inquit Lucullus, an nesciebas Lucium coenaturum apud Lucullum? (APUD LHOM.)

Cincinnatus ex aratore dictator.

985. Ubi Romae nuntiatum est Minucium cum exercitu circumsessum esse, tantus pavor ac trepidatio fuit, quanta si urbem ipsam, non castra hostes obsiderent; quum autem in altero consule parum esse praesidii videretur, dictatorem dici placuit, qui rem afflictam restitueret. Quinctius Cincinnatus, omnium consensu, dictator est dictus.

986. Colebat is trans Tiberim agrum quatuor jugerum; quo cum legati venissent, eum invenerunt arantem. Salute data invicem redditaque, Quinctius togam propeſſe proferre uxorem Raciliam jussit, ut senatus mandata togatus audiret. Postquam, absterso pulvere ac sudore, toga indutus processit Quinctius, eum legati dictatorem consalutant et, quantus terror in exercitu sit², exponunt.

987. Quinctius igitur Romam venit et, antecedentibus lictoribus, domum deductus est. Postero die profectus, caesis

¹ Vide n. 313.

² Vide n. 329.

hostibus, exercitum Romanum liberavit urbemque triumphans ingressus est. Ducti ante currum hostium duces, militaria signa praelata, secutus exercitus est praeda onustus, epulaeque instauratae ante omnium domos. Quinctius sexto decimo die dictatura, quam in sex menses acceperat, se abdicavit, et ad boves rediit triumphalis agricola. (APUD LHOM.)

Perfidia ludi magistri.

988. Quum Camillus urbem Falerios¹ obsideret, ludi magister plurimos inde pueros velut ambulandi gratia eductos in castra Romanorum perduxit; quibus Camillo traditis, non erat dubium, quin Falisci, deposito bello, sese Romanis dedituri essent. Sed Camillus perfidiam proditoris detestatus²: «non ad similem tui, inquit, venisti; sunt belli sicut pacis jura; arma habemus non adversus eam aetatem, cui etiam, captis urbibus, parcitur, sed adversus armatos, qui castra Romana oppugnaverunt.»

989. Denudari deinde ludi magistrum jussit eumque, manibus post tergum alligatis, in urbem reducendam pueris tradidit; ac virgas iis dedit, quibus euntem verberarent. Statim Falisci, beneficio magis quam armis victi, portas Romanis aperuerunt. (APUD LHOM.)

Humanitas Pyrrhi.

990. Pyrrhi humanitatem experti sunt Tarentini; qui, cum sero intellexissent se pro socio dominum accepisse, sortem suam liberius querebantur, maxime ubi vino incaluerant. Accessiti ad regem nonnulli, qui de eo in convivio proterve loquuti fuerant, culpa confessione periculum discussuerunt.

991. Nam quum rex percunctatus fuisset, an ea, quae ad aures suas pervenerant, dixissent: «et haec diximus, inquit, et nisi vinum defecisset, plura dicturi fuimus³.» Pyrrhus, qui malebat vini quam hominum eam culpam videri, subridens eos dimisit. (APUD LHOM.)

¹ Vide n. 1.

² Vide n. 381, a.

³ Vide n. 366.

Scipio virginem de captivis restituit.

992. Profectus in Hispaniam Scipio Carthaginem novam expugnavit; quo aggestae erant omnes Hispaniae opes, quibus potitus est. Inter captivos adducta ad eum est eximiae formae virgo; quam ut comperit illustri loco inter Celtiberos natam desponsamque ejus gentis principi, accessitis parentibus et sponso, eam reddidit.

993. Parentes virginis, qui ad eam redimendam magnam auri vim attulerant, Scipionem orabant, ut id ab se¹ donum reciperet. Scipio aurum poni ante pedes jussit, vocatoque ad se virginis sponso: «super dotem, inquit, quam accepturus a socero es, haec tibi a me dotalia dona accedent», aurumque tollere ac sibi habere jussit. Ille domum reversus ad referendam Scipioni gratiam Celtiberos Romanis conciliavit. (APUD LHOM.)

Graeculus epigramma Augusto offert.

994. Solebat quidam Graeculus descendentem² e Palatio Augusto honorificum epigramma porrigere. Id quum frustra saepe fecisset, ne rursus idem faceret, Augustus sua manu in charta breve exaravit epigramma et Graeculo venienti ad se misit.

995. Ille legendo laudare coepit mirarique tam voce quam vultu gestuque: dein quum accessisset ad sellam, qua Augustus vehebatur, demissa in crumenam manu, protulit paucos denarios, quos principi daret; dixitque se plus daturum fuisse, si plus habuisset: secuto³ omnium risu, Graeculum Augustus vocavit eique grandem pecuniam numerari jussit. (APUD LHOM.)

Gracchorum educatio.

996. Gracchorum adolescentia magna omnium spe floruit; quippe ad egregiam indolem accedebat optima educatio. Ex matre Cornelia non solum bonos mores, sed etiam sermonis elegantiam hauserunt.

¹ Vide n. 76, a.

² Vide n. 375.

³ Vide n. 381, b.

997. Maximum matronis ornamentum esse liberos bene institutos merito putabat sapientissima femina; nam, quum Campana matrona apud illam hospita ornamenta sua ostentaret ei muliebriter, Cornelia eam tam diu sermone traxit, quousque e schola redirent pueri; quos reversos hospitae exhibens: «en haec, inquit, mea ornamenta.» (APUD LHOM.)

Prodigia.

998. Romae et circa urbem multa prodigia facta aut certe nuntiata et temere credita sunt: in quibus infantem semestrem in foro olitorio triumphum clamasse; et in foro boario bovem in tertiam contignationem sua sponte ascendisse atque inde tumultu habitatorum territum sese in forum deiecisse.

999. Ob haec prodigia urbs lustrata est hostiaeque diis caesae et donum ex auri pondo quadraginta Lanuvium ad Junonis¹ portatum est. Romae quoque supplicatio ad aedem Herculis nominatim, deinde circa omnia pulvinaria indicta est; et C. Attilius praetor vota suscipere jussus, si in decem annos stetisset respublica eodem statu. (LIV.)

Mores Germanorum.

1000. Germani Druidas non habent, qui rebus divinis praesint. Deorum numero eos solum ducunt, quos cernunt et quorum opibus aperte juvantur: Solem et Vulcanum et Lunam. Reliquos ne fama quidem acceperunt. Vitam in venationibus atque in studiis rei militaris agunt. Ab parvulis labori assuescunt. Pellibus pro tegumento utuntur, magna corporis parte nuda. Agriculturae non student; majorque pars victus eorum in lacte et caseo et carne consistit.

1001. Civitatibus maxima laus est, quam latissimas circum se, vastatis finibus, solitudines habere. Hoc proprium virtutis existimant expulsos agris finitimos cedere neque quemquam

¹ Vide n. 163, a.

prope se audere consistere. In pace nullus communis est magistratus, sed principes regionum inter suos jus dicunt.

1002. Latrocinia nullam habent infamiam, quae extra fines cujusvis civitatis fiunt; atque ea juventutis exercendae ac desidia minuendae causa fieri praedicant. Hospites violare fas non putant; qui quaque de causa ad eos pervenerunt, ab injuria prohibent, iisque omnium domus patent, victusque communicatur. (CAES.)

Pugna pro tumulo.

1003. Erat inter oppidum Ilerdam et proximum collem, ubi castra Petrejus atque Afranius habebant, planities circiter passuum trecentorum, atque in hoc fere medio spatio tumulus erat paulo editior; quem si occupasset Caesar et communisset, ab oppido et ponte et com meatu omni se interclusurum adversarios confidebat.

1004. Hoc sperans, legiones tres ex castris educit; acieque in locis idoneis instructa, unius legionis antesignanos praecurrere atque occupare eum tumulum jubet. Qua re cognita, quae in statione erant Afranii cohortes, brevior itinere ad eundem occupandum locum mittuntur. Contenditur proelio et, quod prius Afraniani in tumulum venerant, nostri terga vertere seque ad signa legionum recipere coguntur. (CAES.)

Vindemia.

1005. In vinetis uva quum erit matura, vindemiam ita fieri oportet, ut videas, a quo genere uvarum et a quo loco vineti incipias legere: nam et praecox et miscella multo ante coquitur, quo prior legenda, et quae pars¹ arbusti ac vineae magis aprica est, prius debet descendere de vite.

1006. In vindemia uva legitur, alia ad bibendum, alia ad edendum. Itaque altera defertur in forum vinarium, unde in dolium veniat; altera in ollulas abditur. Quae calcatae uvae erunt, earum scopi cum folliculis subjiciendi sub prelum, ut, siquid reliqui habeant musti, exprimantur in eundem lacum.

¹ Vide n. 18, b.

1007. Quum desiit sub prelo fluere, quidam circumcidunt extrema et rursus premunt; quod, cum expressum est, circumcisitium appellant ac seorsum servant, quod resipit ferrum. Expressi acinorum folliculi in dolia conjiciuntur, eoque aqua additur: ea vocatur lora, quod lota acina; ac pro vino operariis datur hieme. (VARRO.)

Canis villaticus.

1008. Canem imprimis mercari tuerique debet agricola, quod et villam et fructus familiamque et pecora custodit. Ejus autem parandi triplex ratio est: namque unum genus adversus hominum insidias eligitur, et id villam custodit; alterum propellendis feris¹, et id observat domi stabulum, foris pecora pascentia: tertium venandi gratia comparatur, idque agricolam avocat ab opere suo, nedum juvet.

1009. De villatico igitur et pastorali dicendum est: villae custos eligendus est amplissimo corpore vastoque latratu, ut prius auditu maleficum, deinde etiam conspectu terreat. Sit autem coloris unius; isque magis eligatur albus in pastorali, niger in villatico. Pastor album probat, ne sub crepusculum pro lupo canem feriat. Villaticus, qui hominum maleficiis opponitur, sive luce clara fur advenerit, terribilior niger conspicitur; sive noctu, tectus tenebris tutiorem accessum habet ad insidiandum. Sit magno capite, flaccis auribus, radiantibus oculis, hirtis cruribus amplissimisque vestigiorum articulis. Mores neque mitissimi neque truces; quod mites furi quoque adulantur, truces etiam domesticos invadunt. (COLUM.)

Qualis debeat esse villicus.

1010. Praemoneo, ne villicum ex eo genere servorum, qui corpore placuerunt, instituamus; ne ex eo quidem ordine, qui urbanas artes exercuerunt. Socors genus id mancipiorum, popinae consuetum, numquam non easdem ineptias somniat; quas quum in agriculturam transtulit, perdit rem domini. Eli-

¹ Vide n. 355, c.

gendus est rusticis operibus ab infante duratus et inspectus experimentis, qui transcenderit aetatem primae juventae necdum senectutis attigerit; ne juvenus auctoritatem detrahat ad imperium, quum majores graventur parere adolescenti; ac ne senectus laborioso succumbat operi. Mediae igitur sit aetatis, firmi roboris et rusticae peritus rei.

1011. Praeciendum villico est, ne convictum cum domestico multoque minus cum extero habeat. Poterit tamen eum, quem fortem in operibus administrandis cognoverit, honoris causa mensae suae adhibere die festo. Sacrificia nisi ex praecepto domini ne fecerit. Haruspices sagasque, quae rudes animos ad impensas, dein ad flagitia compellunt, ne admiserit; neque urbem neque ullas nundinas noverit, nisi emendae causa aut vendendae rei. Villicus enim, quod ait Cato, ambulator esse non debet nec egredi terminos, nisi ut addiscat aliquam culturam in vicino, unde remeare possit. Semitas in agro fieri ne patiatum neve hospitem nisi familiarem domini receperit. (COLUM.)

Ad L. Valerium.

1012. Cur enim tibi hoc non gratificer nescio; praesertim quum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas jam nostris litteris uti et nos aliquando revisas et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere videre.

1013. Quamquam qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas; partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed jam cupio coram tecum joculari. Quare fac ut quam primum venias neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere. Nam illo si veneris tamquam Ulisses, cognosces eorum neminem. (CIC.)

Ad M. Caelium.

1014. Mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum atque in primis tui, satietas autem provinciae; vel quia videmur

eam famam consequuti, ut non tam accessio quaerenda quam fortuna metuenda sit; vel quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui majora onera in republica sustinere et possim et soleam; vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedamus.

1015. De pantheris per eos, qui venari solent, agitur mandato meo diligenter; sed mira paucitas est, et eas, quae sunt, valde ajunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia nisi sibi¹ fiat: itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere.

1016. Mihi, mehercule, magnae curae est aedilitas tua. Ipse dies me admonebat. Scripsi enim haec ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni reipublicae statu quam diligentissime perscribas. Ea enim certissima putabo, quae ex te cognoro. (CIC.)

Ranae.

1017. Docet Democritus, lingua ranae viventis si ponatur supra cordis palpitationem homini dormienti, quaecumque interrogatus fuerit, vera responsurum. Quae si vera sunt, multo utiliores vitae existimentur² ranae quam leges. Item jecur ranae geminum esse objicique formicis oportere; eamque partem, quam appetant, contra omnia venena esse pro antidoto. De his ranis, quos phynos Graeci vocant, mira tradunt auctores: Illatis in populum, silentium fieri: ossiculo, quod sit in dextro latere, in aquam ferventem dejecto, refrigerari vas, nec postea fervere, nisi exempto; canum impetus eo cohiberi; concitari jurgia, addito in potionem. (PLIN.)

Gypsum.

1018. Cognatum calci gypsum est. Plura ejus genera: nam e lapide coquitur, ut in Syria, et e terra foditur, ut in Cypro. Qui coquitur lapis, alabastritae similis esse debet. In Syria durissimos ad id deligunt³ et fimo bubulo coquant,

¹ Vide n. 76, a.

² Vide n. 256, b.

³ Vide n. 298, b.

ut celerius urantur. Omnium autem optimum fieri compertum est ex lapide speculari squamamve habente. Gypso madido statim utendum est, quoniam celerrime coit et siccatur; tamen rursus tundi et in farinam resolvi patitur. Usus gypsi in albariis, sigillis aedificiorum et coronis gratissimus. (PLIN.)

Theatrum Scauri.

1019. Scaurus fecit theatrum in aedilitate sua, maximum operum, quae umquam fuere humana manu facta. Scena ei triplex, hoc est tergeminus sursum versus columnarum ordo. Ima pars scenae e marmore fuit, media e vitro, summa e tabulis inauratis, universae columnae tercentum sexaginta. Signa aurea inter columnas fuerunt tria millia. Reliquus apparatus tantus fuit Attalica veste et tabulis pictis, ut, deportatis in Tusculanum quae superfuerant, servi, qui villam incenderunt, ad¹ sestertium vicies perdiderint. (PLIN.)

Pyramides Aegyptiae.

1020. Pyramis amplissima, quam excitari jussit Cheops, Aegypti rex, ex Arabicis lapicidinibus constat. Trecenta hominum millia eam construxisse fertur. Tres vero factae sunt annis octo et septuaginta. Inter eos, qui de iis scripserunt, non constat, a quibus factae sint. Tertia est minor, sed multo² spectatior. Quaestio est, quam ratione in tantam altitudinem subvecta sint caementa. In pyramide maxima est puteus altus sex et octoginta cubitos³, in quem flumen influere arbitrantur. Altitudinem earum invenit Thales Milesius umbram metiendo, qua hora par esse corpori solet. (PLIN.)

Tabula picta.

1021. Descendisse Parrhasius cum Zeuxide traditur in certamen de laude pingendi, quumque uvas detulisset Parrhasius in tabula pictas, eo successu, ut in scenam ad racemum aves

¹ Vide n. 163, b.

² Vide n. 140, b.

³ Vide n. 288, b.